

Két fáklya

„... a vallás bírálata pedig minden bírálathoz elkövetendő.”

(Marx)

Az elmaradottság sáncai ellen folyó nagy harci felvonulás közepette felvetődik a kérdés, vajjon erőink felsorakoztatásában és felosztásában milyen mértékben érvényesül a fenti idézetben kifejtett elv? Politikai-eszmei erőfeszítéseink ökonomiájában milyen helyet foglal el a vallásos lelki szedimentumok eltakarításának ügye.

Nem hiszem, hogy elég részletes és összefoglaló adattal rendelkezünk ahhoz, hogy válaszolhassunk a kérdésre.

A propaganda (a kifejezés legnemesebb és legtágabb értelmezésében, tehát a megtisztult, humanizálódott, előretökölő szellemiségért folyó harc!) csataterén nyilván nem ez az egyetlen szakasz, amely megvilágításra és frontáttörésre vár. A civilizáció vagy több egybefolyó és fonódó civilizáció hagyományai és „üledéke”, beleértve a kultúrrostokba beleszövődött atavisztikus terheltségeket is, gondosabb elemzést érdemelnek, mint amennyivel eddig adóztunk nekik.

Lélektani szempontból igen sok oida van a kérdésnek, társadalmi jelentőségét illetőleg pedig, azt hiszem, két ilyen természetű felépítmény játsza a legnagyobb szerepet, és érdemi a legnagyobb figyelmet. Az egyik a nemzeti hagyomány, a másik a vallási öskultúrképződmények anyaga. Az elsőt bonyolulttá teszi az, hogy történelmi és politikai jelentősége a múltban és a jelenben változik, mert szorosan összefügg az általános társadalmi és történelmi konstellációval, a másikat pedig az teszi súlyos problémává, hogy szoros „rokon kapcsalatok” fűzik valamennyi tudományellenes, idealisztikus szellemi megnyilatkozáshoz s azokkal együtt tenyészik a tudatlanság, kilátástalanság és erkölcsi romlás televényén, olykor annyira összebogozva, hogy a fölkészületlen kéz jobb ha nem nyúl hozzá.

Gyakorlatilag nagy előnnyel kecsegtet a vallás problematikája, mert ezen a téren a marxizmus klasszikusai sokkal több, ma is idősebb és közvetlenül alkalmazható tételt és okfejtést hagytak ránk, mint a nemzeti kérdés terén. Talán ennek a szilárd és bizonyos egészét képező alapnak tudható be az

is, hogy Marx és Engels után, majd Lenin után is a marxisták és materialista gondolkozók általában sokkal több új és tudományosan megindokolt gondolatot fűztek ehhez a kérdéshez, mint a nemzetihez. Sztálin tanulmánya a nemzeti kérdéstről, pragmatikus tétéleivel nem állja meg a helyét egy komoly szocialista bírálattal szemben. Edvard Kardelj 1938-as tanulmánya megbízható alapot nyújt a kérdés további tanulmányozásához. Egyelőre azonban ezen a téren igen kevés elméleti erőfeszítés történik. Remélhető, hogy marxistáinknak előbb-utóbb jut majd ideje ehhez munkához is.

*

A vallás mint történelmi és lélektani jelenség sokkal alaposabb megvilágítást nyer, és ha, mondjuk, nálunk Vajdaságban, különösen magyar vonalon nem sok történt*) abban az irányban, hogy a dolog elméleti megvilágítása révén tisztább képet nyerjünk, elsősorban a vallásellenes propaganda legcélravezetőbb vonaláról — az annál inkább vétke mulasztás, mert például szerb-horvát nyelven igen szép adalékok jelentek meg a vallás kérdéséhez. A szerbül megjelent könyvek behatóbb ismertetése pedig annak a vitának az ismertetése, amit például Vélykó Ribár könyve váltott ki országszerte, hogy csak a sarajevói Pregled hozzászólását említsük Ribárnak a kereszténység eredetéről és történelmi szerepéről szóló könyvéhez. Nem kevésbé jelentős Fiamengo tanulmánya a vallás eredetéről.

*

Vélykó Ribár könyve rövidesen megjelenik magyar fordításban is az újvidéki „Testvériség-Egység” kiadásában, míg Fiamengo kiadására az állami szubvenció hiányában nem kerülhet sor az idén. A könyvkiadási tevékenység politikai szakaszán eléggé lassú a termelés üteme, de legalább helyénvaló (többé-kevésbé) a sorrend, amelyben a dolgok megjelennek. Elsőnek a klasszikusok válogatott írásai láttak napvilágot „A marxizmus-leninizmus könyvei” jólismert pirosfedelű sorozatában. A füzet címe: „Marx-Engels-Lenin: A vallásról”.

*) Jánosai Gábor figyelemreméltó cikkén kívül, amely a Népkutatás egyik számában jelent meg 1952-ben, másról nincs tudomásunk.

A könyv anyaga az alapvető kérdések szerint van beosztva. Az első rész a vallás eredetét és fejlődését tárgyalja. Itt Marx, majd Engels magyarázzák a vallás lélektani gyökerét és történelmi kialakulását. Lehet-e tömörebben, de ugyanakkor lélektanilag és történelmileg jobban jellemezni egy ilyen óriási horderejű jelenséget, mint ahogy Marx teszi, amikor azt mondja, hogy: „a vallás a leigázott lény sóhaja, a szívtelen világ lelke, a szellemnélküli kor szelleme”.

Amikor az ember a klasszikusokat olvas, de különösen Marxot, olykor felbőszül a gondolatra, milyen pusztító munkát végeztek a „marxista” utóragcsálók, amikor az élettől duzzadó marxista politikai prózát, amely a klasszikusoknál, és általában a nagyoknál, tele van szellemességgel, költői képességgel és általában művészi, tehát megrázó elemekkel — sokszor száraz szecskává csepülték, elriasztva a meglévő és potenciális érdeklődők ezreit a komoly politikai irodalomtól.

Mert például ilyen részeket találunk Marxnál: „A bírálat nem azért tépte le a láncról (a társadalmi leigázás láncáról van szó az előző szövegben — Sz. A. megjegyzése) a virágot (a vallást — Sz. A.), hogy az ember prózáiban, vígasztalanul viselje a láncot, hanem azért, hogy eldobja azt és élő virágot szedjen”. Vagy Engelsnél: „A tudományok történelme nem egyéb, mint a hülyeség fokozatos kiküszöbölésének, illetve pótlásának a története új, de mindig kevesebb képtelen hülyeséggel”.

Az első fejezetben Lenin egy Gorkijhoz intézett levelében ismerteti és kiértékeli a liberális intellektuelek egyháztagadó, „demokratikus” „istenépitését”, panteizmusát.

A második rész a kereszténység történelmi fejlődését és szerepét tárgyalja két hosszú vitairatban. Itt Engels megvilágítja a kereszténység egyes fejlődési szakaszait és azok egymásközi viszonyát, az őskereszténységtől, a Reformáción keresztül egész a burzsoá társadalom hanyatlásáig, a „polgári istenimádó demagógiáig”.

Külön figyelmet érdemel a harmadik rész, amelyben a vallás és a szocializmus viszonya, illetve az a probléma van megvilágítva, hogy milyen legyen a munkáspárt, általában a forradalmi mozgalom magatartása a vallással szemben. Lenin itt kifejti a harcok materializmus elvi alapjait, amennyiben megállapítja, „hogy a forradalmárok csak mint az életképes és haladó osztály élcsapata játszhatnak szerepet”. Majd így folytatja: „A kommunisták és nem kommunisták szövetsége nélkül a tevékenység legkülönbözőbb

területein sikeres kommunista építésről szó sem lehet”. Ez csak látszólag nem vonatkozik közvetlenül a vallás, illetve a vallásellenes propaganda ügyére, mert Lenin hozzáfűzi, hogy „áll ez a materializmus és marxizmus védelme körüli munkára is”, mert „a nem kommunisták táborában mindenesetre még igen sok a materialista — és kétségtelenül lesz is még sokáig — és nekünk feltétlenül kötelességünk, hogy a következetes és harcok materializmus minden hívét bevonjuk a filozófiai reakció... elleni harc közös munkájába”.

*

„...A legnagyobb és legdurvább hiba volna, amit csak marxista elkövethet, ha azt hinnék, hogy a nép sokmillió (különösen a parasztok és kézművesek) tömege, amelyet a mai társadalom sötétséggel, tudatlansággal és előítéletekkel sújt, megszabadulhat e sötétségtől pusztán a tiszta marxista felvilágosítás vonalán. Ezeknek a tömegeknek a vallásellenes propaganda köréből a lehető legkülönbözőbb anyagot kell nyújtani, meg kell ismertetni őket az élet legkülönbözőbb területeinek tényeivel, közelednünk kell hozzájuk és ilymódon kelteni érdeklődést bennük, felébreszteni őket a vallási álomból, felrázni őket a legkülönbözőbb oldalokról és legkülönbözőbb eszközökkel, stb.”

Ennek a Lenin által megfogalmazott feladatnak a szolgálatában áll Vászó Pelagics könyve, „A józan ész elmélkedése”, amely most idestova nyolcvan évvel első megjelenése után még mindig elég írissen és őszintesége révén elég meggyőzően hat.

A szocialista mozgalom egyik élharcosa hazánkban a XIX. század végén, Vászó Pelagics, klastromfőnök és papnevelde-igazgató, magyar nyelven most megjelenő könyve a nagy tömegek nyelvezetének és észjárásának medrében, de dokumentáris meggyőző erővel világít rá a vallás és egyház visszасágaira és erkölcsellenes, társadalomromboló, antihumánus szerepére. Könyörtelenül kipelengézi a tudatlanság, a tömegek emaradottságának kufárjait, napvilágra hozza csunya életmódjukat és logikai ellentmondásaiban világítja meg a papoknak és kuruzslóknak a józan észjárással homlokegyenest ellenkező „elméleteit”.

*

Az itt említett két könyvnek nem azonos ugyan az olvasótábora, de ugyanazt a magasztos célt szolgálja mind a kettő égő fátylaként, ugyanazt a forradalmi fegyvertárat gyarapítja.

Sz. A.